

УДК 78(07)

Тетяна Радзівіл

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ВИКЛАДАННЯ МУЗИКИ МОЛОДШИМ ШКОЛЯРАМ

Докорінні зміни, що відбуваються в соціально-економічному та духовному розвитку нашої держави, «потребують підготовки вчителя нової генерації» [3, с. 1]. Це зумовлено також «глибинними змінами в системі й структурі загальної середньої освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір» [3, с. 1]. Педагогічна освіта повинна бути спрямована на «підготовку кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці» [4, с. 3].

Сучасній школі потрібен вчитель, який має фахову педагогічну освіту і майстерно володіє своїм предметом, прагне до професійного вдосконалення. Такий вчитель зможе створити умови для надання належної уваги особистості вихованця, розвитку його інтелектуальних, духовних, естетичних і моральних здібностей та його саморозвитку, самореалізації, самоствердження.

В Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що «метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування і розвиток в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду» [1, с. 6]. Досягнення цієї мети має здійснюватися завдяки вихованню в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та дійсності, розвитку художніх інтересів і потреб, естетичних ідеалів, формуванню здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища; формуванню в учнів на доступному рівні системи художніх знань і вмінь, яка відображає цілісність та видову специфіку мистецтва; розвитку емоційно-почуттєвої сфери учнів, їх художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження та спілкування.

Зміст освітньої галузі «Мистецтво» визначається за такими змістовими лініями: музична, образотворча та мистецько-синтетична (відповідно хореографічного, театрального та екранних видів мистецтва), які реалізуються шляхом вивчення окремих предметів або інтегрованих курсів.

В результаті опанування музичної лінії учні повинні «мати уявлення про мову музики, прийоми її розвитку, основні музичні жанри, форми, засоби виконання; народну і професійну музику, її взаємозв'язок з іншими

видами мистецтва, музичні традиції рідного краю; розуміти виражальні засоби музики, її значення у житті людей, культурному середовищі; уміти інтерпретувати зміст музичних творів (засобами слова, малюнка, пластики); висловлювати естетичне ставлення до них; втілювати свої почуття та думки у практичній музичній діяльності; застосовувати найпростіші поняття і терміни у процесі аналізу-інтерпретації та оцінювання музики; вокально-хорові навички відповідно до правил співу; досвід творчого музичного самовираження» [1, с. 21].

Цілком зрозуміло, що такий широкий обсяг знань, умінь та навичок учням зможе передати та сформуєвати тільки висококваліфікований вчитель, тому науковці все частіше привертають увагу до проблеми різних аспектів професійної підготовки майбутніх вчителів.

Проблемам загальної підготовки вчителя і формування його особистості присвячені наукові праці О. А. Абдулліної, С. І. Архангельського, В. П. Белозерцева, О. Г. Мороза, Т. С. Полякової, В. В. Сагарди, В. О. Сластьоніна, Т. І. Суценко, Н. Д. Хмель та інших. Питання підготовки педагога до особистісно орієнтованого підходу у вихованні розглянуті в роботах І. Д. Беха, А. М. Бойко, О. В. Киричука, Л. В. Кондрашової; змісту і засобів, які сприяють підвищенню майстерності вчителя – у працях В. І. Гусева, М. Б. Євтуха, В. А. Семиченко та інших.

Різним складовим підготовки вчителів молодших класів присвятили свої дослідження Л. О. Хомич, П. М. Гусак, О. А. Остряньська, В. В. Денисенко, В. В. Матіяш, Л. Л. Хоружа, А. М. Коломієць, І. В. Колесникова, А. Ш. Кудусова, В. В. Садова, Ж. Є. Сироткіна, В. І. Імбер, дослідники О. П. Хижна, С. А. Литвиненко, О. А. Комар, О. М. Снігур, Ю. Д. Шаповал, Л. В. Зімакова, Н. І. Євстігнєєва, В. В. Федорчук, З. М. Сирота, В. П. Андрющенко розглядають проблему підготовки майбутніх вчителів молодших класів до різних компонентів професійної діяльності.

Впродовж століть педагогіка розвивається і змінюється відповідно до історичних змін та прагнень нових поколінь, але потрібно згадати, що існуючій сьогодні системі освіти та навчання, а насамперед школі в її сучасному вигляді, людство зобов'язано Я. Коменському. Це саме він «запровадив існуючу сьогодні класно-урочну систему навчання в школі, визначив роль та місце вчителя, його методи роботи в залежності від віку дітей» [8. – Том I, с. 100]. Видатний педагог вважав, що власне школа повинна навчити дітей «розпізнавати основи, властивості і цілі найважливішого із всього існуючого і виникаючого, щоб в цьому світі не зустрілось їм нічого, про що б вони не мали б можливості скласти хоча б скромного судження і чим вони не змогли б скористатися для певної цілі розумно, без шкідливої помилки» [2, с. 295]. Поряд з цим, Я. Коменський вважав, що кожна людина повинна посередньо навчитися всьому, а от

професією оволодіти в досконалості. А це означає, що кожна людина (в тому числі і вчитель) повинна щоденно прагнути до досконалості у вивченні обраної професії та безпосередньо в своїй професійній діяльності, адже, як сказав великий чеський педагог, мислитель-гуманіст, «людина не народжується видатною, але і тілом, і душею росте постійно» [2, с. 195].

Педагогічний процес дуже складний і багатофакторний. Він безперервно змінюється і є глибоко динамічним за своєю природою. Тому важливо і необхідно враховувати безперервні зміни та розвиток досліджуваних елементів і педагогічної системи в цілому.

Як вказано у філософському словнику, принцип – це «першооснова, те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій, науки» [9, с. 410].

Принципи навчання (дидактичні принципи), на думку І. Зайченка, – це основоположні ідеї, що пронизують собою всю систему науково-дидактичного знання і субординують його.

І. Підласий принципи навчання теж називає дидактичними принципами і дає їм визначення: «Дидактичні принципи (принципи дидактики) – це основні положення, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу у відповідності з його загальними цілями і закономірностями» [6. – Кн. 1, с. 440].

З огляду на організацію навчального процесу майбутніх вчителів початкової школи до викладання музики молодшим школярам, потрібно розглянути зміст таких дидактичних принципів: гуманістичної спрямованості навчання; забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання; професійної спрямованості навчання; науковості навчання; систематичності й системності в навчанні; доступності нарощуваних труднощів; свідомості, активності й самостійності студентів у навчанні; індивідуального підходу до студентів у навчанні; наочності навчання; міцності засвоєння знань, умінь, навичок.

Принцип гуманістичної спрямованості навчання ґрунтується на визнанні цінності студента як особистості, виявлення і розвитку його здібностей, творчого потенціалу з огляду на його майбутню професію, наданні допомоги в повноцінній самореалізації. Він передбачає особистісно орієнтований характер педагогічного процесу, визнання особистості студента суб'єктом навчання і виховання, толерантної взаємодії педагогів і студентів.

Принцип забезпечення єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання ґрунтується на оволодінні студентами системою наукових знань, практичних умінь і навичок (освітня функція), формуванні умінь визначати головне, суттєве, порівнювати різні думки, факти, узагальнювати матеріал, логічно викладати свої думки, виявляти самостійність, творчість, виховувати волю (розвивальна функція), формуванні світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-естетичної культури, життєвої позиції особистості студента (виховна функція).

Принцип професійної спрямованості навчання ґрунтується на урахуванні особливостей майбутньої професійної діяльності вчителя початкової школи, зазначення важливості оволодіння професійною культурою, підготовки до правильного використання теоретичних знань у різнобічних практичних ситуаціях.

Принцип науковості навчання ґрунтується на ознайомленні студентів з об'єктивними науковими фактами, поняттями, законами, теоріями. Тобто науковість освіти ставить вимоги до її змісту, що залежить не від особливостей смаку педагога, а визначається рівнем знань людства про природу і суспільство, тому що успіхи в розвитку людства зобов'язані саме науці. Але, оскільки науково-технічний прогрес значно випереджає можливості освіти, то студентів, що є майбутніми вчителями початкової школи, потрібно озброювати основами сучасних знань та основними методами науки, а також формувати вміння самостійно здобувати наукові знання.

Принцип систематичності й системності в навчанні. Систематичність вимагає: планомірної організації і проектування процесу навчання (який будується на основі твердо встановлених навчальних планів і програм); поступовості і послідовності (що передбачають рух від кожного ступеня навчального процесу до наступного); приділення особливої уваги головному, основному (навколо якого групується менш суттєве); ускладнення методів навчання у відповідності до змісту навчального матеріалу; систематичної роботи студентів над засвоєнням знань, умінь, навичок та постійної і планомірної перевірки їх викладачем; поступового ускладнення форм самостійної роботи студентів. Системність у навчанні має на меті забезпечити формування у студентів системи знань шляхом систематичності навчання.

Принцип доступності нарощуваних труднощів. Під доступністю розуміють посилену трудність, яка являє собою різницю між реальною підготовленістю студентів до процесу навчання і тими вимогами, які цей процес пред'являє до неї. Процес навчання, який потребує напруження сил від студентів, сприяє їх розумовому розвитку. Це дозволяє ставити перед студентами нові, більш складні завдання. Сутність і можливості розвитку саме і полягають в тому, що кожне нове завдання не можна одразу виконати, використовуючи уже відомі засоби. Це зумовлює потребу в нових способах, які призводять до підвищення рівня розвитку студентів.

Принцип свідомості, активності й самостійності студентів у навчанні. Свідомість ґрунтується на усвідомленні студентами мети, завдань, значення своєї навчальної діяльності та позитивному ставленні до неї і умінні нею керувати; вірному розумінні фактичного матеріалу та розумінні практичного значення оволодіння системою знань, умінь, навичок для майбутньої професійної діяльності; вмінні практично користуватися знаннями в різних педагогічних ситуаціях. Активність

проявляється у ставленні студентів до пізнавальної діяльності: стані готовності та прагненні до самостійної діяльності. Самостійність пов'язана із здійсненням педагогічної діяльності без зовнішньої допомоги, що вимагає активності студентів.

Принцип індивідуального підходу до студентів у полягає в умінні педагога застосовувати різні форми і методи впливу на студентів з метою досягнення кожним із них оптимальних результатів у навчанні. Що ж стосується музичної педагогіки, то її фундаментальним принципом і є індивідуальний підхід до кожного учня. Принцип індивідуального підходу в навчально-виховному процесі передбачає: постійне вивчення педагогом індивідуальних особливостей темпераменту, рис характеру, поглядів, смаків своїх студентів; вміння діагностувати і знати реальний рівень сформованості образу мислення, ставлення до життя та праці, спрямованості кожної особистості; залучення кожного студента до посильних для нього завдань, систематично ускладнюючи їх; своєчасне виявлення і усунення причин, які не дозволяють студенту досягти мети; максимальне використання власної активності студентів; підготовку кожного студента до самонавчання та самовиховання; розвиток самостійності, ініціативи, творчого пошуку всіх студентів.

Принцип наочності навчання в музичній педагогіці має надзвичайно велике значення. Вона є рушієм для досягнення високих результатів у навчанні, стимулом для постійного прагнення наблизитися до ідеалу, імпульсом для бажання постійного вдосконалення власних знань, умінь та навичок, заохочує та окриляє.

Принцип міцності засвоєння знань, умінь, навичок передбачає довгострокове збереження в пам'яті знань, умінь і навичок, які засвоєні студентами в процесі навчання, а також можливість їх відтворення в будь-який час і використання в різноманітних ситуаціях. Цей принцип реалізується шляхом забезпечення свідомості засвоєння знань, формування установки студентів на запам'ятовування та емоційного ставлення до об'єкта запам'ятовування, роботи над технікою запам'ятовування.

Принцип оптимізації навчального процесу забезпечує максимально можливу ефективність рішення завдань навчання, виховання і розвитку тих, хто навчається, при раціональних витратах часу і зусиль викладача і студента.

Отже, дидактичні принципи організації навчального процесу майбутніх вчителів початкової школи до викладання музики молодшим школярам слугують основою вивчення всіх дисциплін, значною мірою визначають їх зміст, форми організації, процес і методи навчання. Вони діють на всіх етапах навчання студентів, тому потребують постійного вивчення, дослідження і вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462.
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. Т. 1 / Я. А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – 656 с.
3. Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір. Наказ МОН № 998 від 31.12.2004 р.
4. Лекції з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової. – Харків : «ОВС», 2006. – 496 с.
5. Національна доктрина розвитку освіти. (Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002).
6. Педагогическая энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия. – Т. 1–4. – 1964–1968.
7. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.: ил. Кн. 2: Процесс воспитания. – 256 с.: ил.
8. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. Т. 1. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
9. Філософський словник / під ред. чл.-кор. АН УРСР В. І. Шинкарука. – К. : Головна редакц. УРЕ, 1973. – 600 с.